

Entrevista amb el president d'Aragó

Marcel·lí Iglésias es mostra partidari de la voluntarietat de la Llei de Llengües.

Homenatge a Desideri Lombarte a Sant Just Desvern

El teatre de l'Ateneu es va omplir per conèixer la cultura del Matarranya.

Es reinicien els treballs a vil·la Fortunatus

És el primer pas d'un ambiciós pla d'actuació en aquest jaciment de Fraga.

LA FRANJA DE MATARRANYA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

300 PTA

Any 1 • núm.2 • La Franja, desembre de 2000

CONCA DEL MATARRANYA

Les riuades reclamen la seua regulació

AV

El riu Matarranya al seu pas per Vall-de-rourès el dia 23 d'octubre del 2000

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associacio@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Francesc Blanc, Josep Galán, Hipòlit Solé

COL-LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, M. Blanc, J. Boix, D. Borbón, V. Borbón, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carrégal, J. Casas, C. Castañ, A. Castellnou, G. Chacón, J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Esplugas, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galán, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Hugué, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larrégoia, J.M. Latorre, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret J. Monclús, H. Moret, A. Orús, J. Pallarol, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. Sanmartín, C. Sancho, J.L. Seira, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, D. Vidallet, I. Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL:

TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Benavarri
Comercial Josefina Santamaria
Calaceit
Papereria Abás
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Temps de rebaixes?

Deixant de banda el temps transcorregut des de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia d'Aragó i de la seua reforma, el 6 de novembre de 1996 les Corts d'Aragó recollien el dictamen de la Comissió creada *ad hoc* i aprovaven per quatre vots a favor (CHA, PSOE, IU i PA) i una abstenció (PP) l'elaboració d'una Llei de Llengües que recolliria l'oficialitat del català i de l'aragonès i en regularia l'ensenyament... Algun *malpensat* –altres diuen que bon coneixedor del tema– afirma que el PP va rebre un dictamen de Madrid comunicant-li què havia de fer-se. Se n'hi van fixar terminis, i tot. El Govern d'Aragó d'aleshores, incapaç d'elaborar-la, va crear una comissió per què en redactara l'esborrany sobre un document –base de treball– Llei de Patrimoni Lingüístic –que podria ser modificat per la comissió i, posteriorment, també, pel govern si no s'ajustava als seus interessos. Aquest document-base –quatre fulls sense cara ni ulls, ni peus ni cap–, va ser ignorat simplement per la comissió, que en va crear un de nou.

L'esmentat document estava a la mateixa alçada que qualsevol Llei de Llengües de qualsevol altra Comunitat Autònoma: era un document, segons opinió de la gent que el va elaborar i d'altra que el va poder fullejar, excel·lent.

Sabem que, fins fa poc, ha estat passant per les mans dels diferents partits per tal de consensuar-lo, és a dir, de rebaixar-lo. No som tan innocents per creure que aniria al Parlament tal com es va fer i molt menys que s'aprovaria intacte i impol·lut.

El problema rau en que aquest document ha estat refusat o semirefusat –segons fonts que volen mantenir l'anonimat– i que se n'ha encarregat un altre. Per servir de guia a l'hora de les rebaixes? Molt possiblement. Per substituir l'original? Més que possible. Mals auguris, certament. Déu n'hi do quin panorama.

Pel que fa al tema de l'oficialitat, que la comissió proposava com obligatòria, totes les informacions sobre aquest tema pareixen confirmar la intenció del govern d'Aragó d'anar cap a una oficialitat voluntària. El mateix president, Marcel·lí Iglésias, es manifesta obertament favorable a aquesta solució en l'entrevista que li fem dins aquestes pàgines, tal i com ja va fer abans a diferents mitjans de comunicació (*El Temps*, núm. 280 de febrer de 2000).

No ho entenem bé. Una llengua oficial no pot ser voluntària i, al menys en el cas de Catalunya i de l'ensenyament del català, el Tribunal Constitucional ja es va pronunciar al·legant que una llengua oficial havia de ser obligatòria.

Comprenem que s'actue amb tota la prudència del món. Recolzem tots els esforços que es puguen fer per tal que no apareguen tensions, tret de les necessàries. Coneixem el tema del català a l'escola i com es va canalitzar poble a poble. Ens satisfan els resultats: gairebé tothom ha triat l'ensenyament del català. I no obstant tot això, no compre-nem que la declaració oficial d'una llengua quede en mans dels regidors d'un municipi. I a més, contra l'opinió del Tribunal Constitucional. Certament, mals auguris.

El rebuig frontal de la Universitat de Saragossa envers l'aragonès i les reticències de certs partits majoritaris envers aquesta llengua obstaculitzen també la resolució del problema.

Finalment, caducat el relleu de l'esborrany inicial de Llei de Llengües, per qüestions de terminis legislatius, només la disposició addicional de la llei de patrimoni de la DGA, que diu que ha de regular la cooficialitat d'aquestes dues llengües, pot obligar Marcel·lí Iglésias. Tot i això, no diu ni quan ni com. Mals auguris.

La tardor passada pareixia l'època assenyalada per tal que l'esborrany –el que siga– entrés en Corts. Ara es parla del mes de gener. I què en podem esperar, al capdavant? Des d'un escepticisme cada dia més acusat ens disposem a iniciar una altra lluita de vint anys per dignificar aquesta llei.

Si ens equivoquem, ho reconeixem. I ja ens agradaria, ja.

Va per tu, Ernest

Encara que la mort, pels assassins d'ETA, d'Ernest Lluch té el seu just tractament en aquestes mateixes pàgines, volem, també com a col·lectiu editorial, mostrar la nostra repulsa unànim per aquest fet irracional i afegir-nos a les expressions d'estima i condolència a la seua família i amics. Eren, i són moltes les coses que ens unien amb Ernest, sobretot la idea d'una Espanya plurinacional i plurilingüe, sense uniformitats ni retalls a les llibertats de cadascun dels pobles que la componen.

I en nom d'eixes idees demanem als polítics que justifiquen el seu sou i dialoguen per a trobar, a la fi del túnel, alguna solució.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Marcel·lí Iglésias,
President d'Aragó

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

La regulació del Matarranya,
una enciamada de projectes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

L'Arxiu de la Corona d'Aragó

salutació del director

Encara que les notícies esdevingudes en aquestes darreres setmanes no inviten gens ni mica a l'optimisme (el massa prudent silenci governamental davant la Llei de Llengües, la falta d'enteniment entre les forces polítiques després de la brutal mort d'Ernest Lluch) n'hi ha d'altres que inviten a ser-ho, que indiquen que de les desgràcies es poden traure conclusions positives.

Per exemple, les últimes i greus riuades que han assolat molts pobles del Matarranya han posat d'acord a molts col·lectius, abans enfrontats, sobre la necessitat de regular urgentment aquest riu. A més de la construcció del pantà de la Torre-la Freixneda, contínuament reclamat per tots els usuaris de la conca, hi ha projectes informats favorablement per la DGA i pactats entre la CHE, els col·lectius ecologistes com Ecologia y Desarrollo, la Plataforma en defensa del Matarranya i COAGRET, i els regants, com la construcció de dues basses laterals al llarg del riu. També hi haurie possibilitats d'arribar a acords amb el projecte del Pontet, que es construiria prop de Maella. Totes aquestes obres i l'aprofundiment del consens iniciat en el Pacte de Favara l'estiu passat, poden decidir favorablement el futur d'una comarca com la del Matarranya, tan plena de possibilitats i iniciatives com d'interrogants.

Mário Sasot Escuer

cartes dels lectors

A l'sprint

Amics de Temps de Franja:

Mai m'hagués pogut pensar que pogués sortir tan complet, de continent i de contingut. I, com diu Mateo Rivas a la seua carta, «és una empresa de tots els corredors de fons de sempre», però amb aquest exemplar a les mans demostreu que podeu *sprintar* quan fa falta.

Campeu, valents!

Josep Mauri
Sant Just Desvern

Ciència i premsa

Resulta decebedora l'actitud d'alguns mitjans de comunicació amb relació a l'admissió d'articles pseudocientífics (o xerrameques de barra de bar) sobre tot tipus de temes. Quan aquests aborden qüestions filològiques, i concretament sobre si la nostra llengua és català o no, el grau d'incompetència en la matèria arriba a cotes difícilment superables. És freqüent veure com ignorants en la matèria ho neguen contradient investigacions i opinions d'erudits i d'universitats de reconegut prestigi internacional (com la de Saragossa). Deuen de ser gent, com diu el lingüista, J. Tuson, que creuen que menjar alls és bon remei contra el càncer, negant l'autoritat de la medicina i les virtuts de la quimioteràpia. I que si han de tenir veu en aquests casos, també hauriem de deixar la pràctica de la medicina a carnissers, el bastiment d'edificis a mans dels nens que fan construccions, l'enviament de naus a l'espai a mans dels afeccionats a fer avionetes

de paper i la redacció d'informes a mans dels analfabets. No creieu que publicant aquests tipus d'articles és l'insult més gran que es pot fer als lectors?

Pep Labat
Fraga

Països Catalans

Sr. Director:

Voldria fer-los un breu comentari sobre el títol de la secció corresponent a Països Catalans, pàg. 18, ja que sovint implica unes connotacions polítiques, a més a més de culturals i lingüístiques que sempre he qualificat de difícils de pair per a un bon sector de la classe política d'Aragó. I el petit comentari consistiria a dir que si ens ha costat vint anys que s'assumeixi el concepte de llengua catalana, potser hauriem d'esperar vint anys més perquè se n'assumeixi aquest altre concepte. Val a dir que, encara que per als nacionalistes d'arreu, PPCC implica una connotació política, per als partits no nacionalistes –PSOE i Esquerra Unida del País Valencià, PSC, IC-EV, PCC, PSOE, PSM i EU de les Illes– només implica connotacions culturals i lingüístiques. Al PP li costarà sempre pair-lo però als altres partits esmentats no els ha de costar, atès que els partits germans utilitzen sempre l'expressió Països Catalans per referir-se al conjunt de pobles de l'antiga Confederació Catalano-Aragonesa –exceptuat el mateix Aragó–. I no val a inventar nous noms quan ja n'hi ha d'inventats i precisos. Prou de tabús, no?

El saluda

P.G. Pérez
Igalada

El Matarranya i Desideri Lombarte, a Sant Just Desvern

El teatre de l'Ateneu Santjustenc es va omplir per conèixer la nostra comarca

■ Carles Terès

L'alcalde de Sant Just, Ramon López, presideix l'acte de presentació de l'Associació Cultural del Matarranya

El passat 4 de novembre, i organitzat per l'Ajuntament de Sant Just Desvern (Baix Llobregat), els veïns d'aquesta població van poder conèixer la realitat cultural i artística del Matarranya. Van acudir-hi també més d'un centenar de matarranyencs residents a Barcelona i la seua àrea metropolitana. Entre tots van omplir el preciós teatre de l'Ateneu, de 400 places.

L'acte començà amb un parlament de l'alcalde de Sant Just, Ramon López i Lozano, el qual donà la benvinguda a tots els

assistents i es mostrà desitjós de conèixer els aspectes culturals i lingüístics de la comarca i contribuir a la seua difusió.

A continuació, l'Hipòlit Solé va presentar l'Associació Cultural del Matarranya. Marc Martínez, filòleg encarregat de les classes de català organitzades per l'Associació, va resumir la situació de la llengua, comentà l'actitud de la població i els grans avenços assolits. Miquel Blanc va descriure, amb l'amenitat que el caracteritza, els avatars polítics i legislatius del català a l'Aragó.

L'obra de Desideri Lombarte

Dins la part monogràfica dedicada a la figura d'en Desideri Lombarte i la seua obra poètica. Hèctor Moret va fer una anàlisi de la vida i la creació del poeta de Pena-roja.

El Duo Recapte, format per Antoni Bengochea i Màrio Sasot, delectà als assistents amb la seua particular interpretació dels poemes de Lombarte. Especialment emotiu va ser l'estrena del llarg poema *L'emigrant Pena-roja*, que descriu la peripècia del propi Desideri en el seu camí a Barcelona.

Seguidament, Túmez & Sesé desgranaren les seues belles composicions sobre textos del poeta.

Després, els organitzadors van obsequiar a la vídua de Lombarte, Rosalia Gil, i a les filles, sengles poms de flors.

Per acabar, els assistents gaudiren d'un tast de productes de la comarca cedits gentilment per l'empresa Virgen de la Fuente.

També es van poder adquirir les obres de i sobre la comarca que la llibreria Serret de Vall-de-roures i l'Associació Cultural del Matarranya tenien exposades.

El vessant turístic va ser representat per un stand de l'empresa Senda de Beseit, que va repartir fullets informatius i assessorà als assistents sobre les possibilitats d'allotjament i excursions pel Matarranya.

El duo Recapte, en un moment de la seua actuació

PUBLICACIONS

Ataüllar el món des del Molinar Desideri Lombarte

Artur Quintana, Hèctor Moret i Antoni Bengochea han estat els encarregats de fer la tria dels millors poemes de Desideri Lombarte i reunir-los en aquesta antologia que ve acompanyada per dos discos amb tots els poemes recitats per Antoni Bengochea.

Associació Cultural del Matarranya
Lo Trull, 7

Toponímia i Antroponímia de Vall-de-roures Enric Puch i Carles Sancho

Recull de toponims del municipi de Vall-de-roures, així com de cognoms i malnoms. Els informadors són la gent de més edat lligada a l'agricultura i la ramaderia, que han tingut la necessitat de donar nom a tot allò que els envolta, masos, muntanyes, barrancs, camins...

Associació Cultural del Matarranya
Lo Trull, 7

Cinga 4 Psicologia i identitat lingüística

Recopilació de les ponències de les Jornades sobre psicologia dins el III Congrés de Cultura Catalana, realitzades a Arenys de Mar, Mequinensa i Fraga. Les jornades es van dedicar a *La guerra psicològica. El desemparament* après i *El sentiment de culpabilitat*.

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Ajuntament d'Arenys de Mar

L'oferta cultural

No és per dir-ho però els raders anys l'oferta cultural ha millorat molt. Durant les Jornades celebrades enguany a Mont-roig vam poder disfrutar del magnífic recital poètic que va oferir el duo Recapte. La força expressiva de l'Antoni Bengochea, transmetent amb mestria els sentiments més entranyables de poetes com Teresa Jassà, Desideri Lombarte, Hèctor Moret, Anton Abad, Juli Micolau, Tomàs Bosque o Marià López, amb l'acompanyament musical de Màrio Sasot (que incorpore composicions pròpies, jotes aragoneses, cançons populars andaluses i les músiques d'Anton Abad, J.S. Bach, Tomàs de Cellano, Vivaldi, Lluís Llach i els Beatles).

Al cap de pocs dies, Torredarques mos tenie reservada una bonica sorpresa quan al racer de les arcades gòtiques de l'antic forn de la Vila, una parella de jóvens inquiets i empenedors, venguts de terra germana, van presentar l'admirable recreació musicada, a partir de cançons composades pel duo, dels poemes més reflexius, intimistes i humans –com ells mateixos venen a qualificarlos– de Desideri Lombarte.

I la vesprada d'un dia de les festes, los gaiters de «la Galdrufa» de Mont-roig, amb una colla de bones i animades balladores, van estrenar a la arrebotida plaça de Baix alguns balls populars com ara lo de «El Villano» al qual van afegir estes estrofes: De tres gaites que porten / no en saben tocar bé cap, / lo tabal no va a l'hora / i el bombo descontrolat. /// Les bandúrries mont-roginas, / les dolçaines dels gaiters / i el Villano que dansem / a estos xics los dediquem.

Ací tenim tres mostres prou significatives del dinamisme cultural d'esta terra.

José A. Carrégalo

Les riuades del mes d'octubre causaren greus danys als cultius del Matarranya

Els tècnics del Departament d'Agricultura del Govern d'Aragó han quantificat a la Conca del Matarranya unes perdudes per la riuada del mes d'octubre d'uns 1.000 milions de pessetes en estructures agràries.

L'aigua ha desfet entre altres coses, 120 hectàrees de terra de cultiu. Només a Massalió (la població més afectada) 50 hectàrees. Els tècnics de la DGA han comptabilitzat tres quilòmetres de séquies i 16 quilòmetres de camins desapareguts, tot això suposarà una inversió de 50 milions de pessetes.

La Vall del Tormo, la Torre del Comte, Lledó, Beseit i Arenys de Lledó tenen 70 hectàrees de terreny de cultiu arrasat i necessitaran una inversió de 200 milions per a refer les séquies i camins. Calaceit,

la Freixeda i Ràfels tenen un 80% dels camins i sèquies desfetes i serà necessària la inversió de 120 milions de pessetes.

En relació al Baix Matarranya, els tècnics de la DGA han valorat en 500 milions de pessetes les estructures agràries desfetes a Nonasp, Faió, Maella i Favara. Són molts els danys en una franja de 50 a 75 metres a les bandes del riu.

Per fer front a la rehabilitació dels camins, séquies i aigües potables, el consell de Govern de la DGA ha aprovat un crèdit extraordinari de 1.000 milions de pessetes.

Per altra banda, el President de la CHE, durant una visita al Matarranya, va estimar en 3.000 milions de pessetes les perdudes, de les quals s'haurà de fer càrrec l'Estat i el Govern Autonòmic.

El Matarranya al seu pas per Nonasp durant la riuada de l'octubre

Associació Cultural del Matarranya

Cursos de llengua catalana 2000-2001

començament: desembre del 2000
Acabament: juny del 2001

Beseit - Calaceit - Favara Queretes - Vall-de-roures

S'organitzaran grups segons el nivell dels alumnes

Més informació i inscripcions: Tel. 978 85 11 52

A/e:associacio@matarranya.com

LLIBRES

Enric PUCH i Carles SANCHO. *Toponimia i Antroponimia de Vall-de-roures*.

Calaceit: Associació Cultural del Matarranya, 2000.

Col·lecció Lo Trill, 7

Després d'uns quants anys de minuciosa investigació en diferents fonts escrites i, sobretot, orals, finalment s'ha publicat, dins de la col·lecció «Lo Trill» de l'Associació Cultural del Matarranya, el passat octubre aquest esperat treball centrat en l'onomàstica de la capital del Matarranya. Els autors ens ofereixen una exhaustiva i documentada recopilació de topònims, –urbans i rurals– i una extensa llista de antropònims –cognoms i malnoms– de Vall-de-roures. Clouen les 122 pàgines de l'obra sis detallats mapes que serveixen per localitzar amb més facilitat la ubicació dels topònims estudiats.

Si cal ressaltar un tret que impregna l'obra, aquest és, sens dubte, el fet de comprovar una vegada més com una part important de la idiosincràsia cultural de les nostres terres –l'onomàstica– pateix, des de fa centúries, un procés creixent d'alteració i substitució provocat per la pressió del castellà, un procés fomentat, volguda o no, des de l'administració. Només amb treballs com aquest, i els d'altres estudiosos de l'onomàstica matarranyenca –tal com se'ns recorda en el pròleg de l'obra–, així com un ple reconeixement de la nostra llengua, farà que aquesta part del nostre patrimoni cultural no desaparega per sempre.

Hèctor Moret

Parlem-ne

Vaig estar a la manifestació del Passeig de Gràcia en homenatge a l'Ernest Lluch. No sé si n'èrem un milió com diuen els diaris, però sí sé que estàvem igual que sardines en llauana, caminant dues passes cada cinc minuts. De tant en tant se sentien uns aplaudiments, als que ens hi sumàvem, però sense saber massa el motiu. Van dir que era per emmudir alguns crítics escadussers de gent que demanava la pena de mort i coses semblants. Per sort aquesta no era l'opinió de la immensa majoria de gent que va desfilar en silenci i educadament. El discurs final, amb l'afegitó en castellà demanant als partits el diàleg, va ser molt aplaudit, però va aixecar ampolles al senyor Aznar i altres companys de partit. Va haver de morir l'Ernest Lluch per que ens n'adonéssim de la seua enorme estatura humana, que més o menys endevinàvem, però en la que no hi paràvem compte. I el varen matar per intentar posar d'acord, basant-se en la llei vigent i en la comprensió mútua, a les dues bandes en conflicte. Està molt clar que l'ETA, que en algun temps va poder caure àdhuc simpàtica, quan la lluita contra el franquisme, ha anat perdent la raó i l'enteniment, convertint-se en una màquina cega de matar, sustentada per una part de la població basca gens menyspreable. I tot el que es faci per acabar amb aquesta bogeria serà poc. Però els nacionalistes espanyols volen, d'un tret matar dos pardals: l'ETA i tot el nacionalisme. El basc, de moment, i el perifèric després, deixant només el seu en peu. I això ens afecta a tots nosaltres. Drets com el d'autodeterminació, estigui o no contemplada a la Constitució, es deurién de poder discutir pacíficament sense tenir res a veure amb la violència armada.

Miquel Blanc

Ernest Lluch i la Franja de Ponent

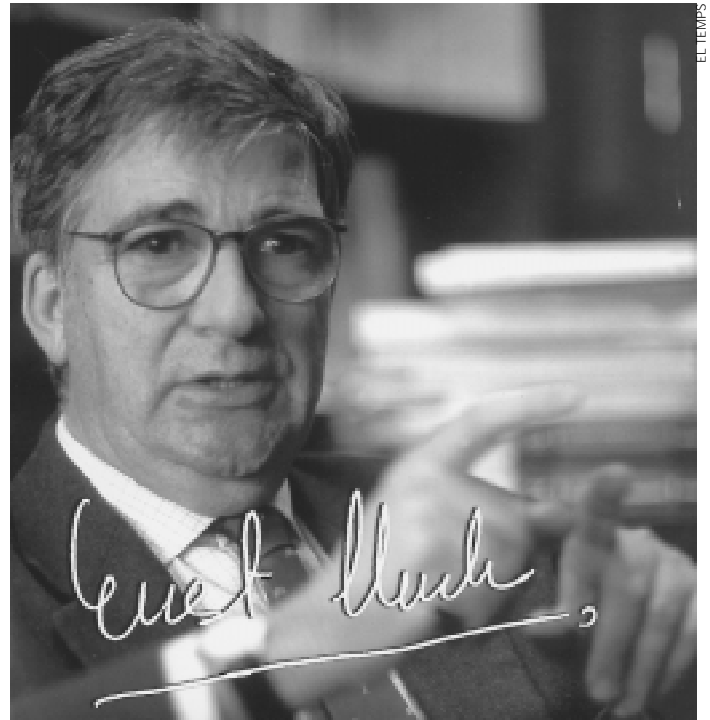
■ Joaquim Monclús

L'any 1982 els premis de la Nit de Santa Llúcia se celebren a Tortosa. Ernest Lluch hi era present com a membre d'un dels jurats dels premis i també com a ministre de Sanitat del recent govern nomenat per Felipe González. En la seua intervenció, vam ser molts els que el vam escridassar. Ernest Lluch després d'elaborar una «teoria dels Països Catalans» es va incorporar al PSC i a partir del 23-F de 1981 defensa obertament la LOAPA (Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autòmic).

Dos anys després els dos compartíem taula en un sopar organitzat pel qui va ser senador i avui és diputat al Parlament de Catalunya, en Francesc Ferrer i Gironès. Durant el sopar ens vam poder conèixer millor i a partir d'aquest moment vam mantenir sempre una bona amistat. Durant uns anys, almenys dues vegades a l'any, els dos compartíem taula i estovalles. Després de deixar el ministeri de Sanitat les nostres trobades eren molt més freqüents.

En una d'aquestes trobades em va dir: «Estaràs content pel decret que he fet?» Es referia al decret que havia dictat perquè la gent de la Franja pogués anar a rebre assistència sanitària a Lleida. Jo li vaig contestar que jo era de les terres de la Franja sud i que nosaltres volíem anar a Tortosa, però com a descendent i en nom dels molts amics de la Franja nord li donava les gràcies.

No fa gaires mesos, en un cafè del centre de Barcelona, vam tenir una llarga xerrada. Entre d'altres coses, principalment, vam parlar sobre la situació de les recents parròquies del bisbat de Lleida incorporades al de Barbastro. Ell estava molt interessat sobre el tema i volia col·laborar si és que s'em-

prenia alguna acció.

Uns dies abans d'ésser assassinat per ETA, el vaig trobar a la cruïlla de la Rambla Catalunya amb Diputació. Sembla que anava d'excursió, portava una motxilla al coll, amb molta pressa em va saludar i va dir-me: «Truca'm, tenim moltes coses que parlar, de la Franja, dels carlins, de Cabrils i Vilassar (poblacions de la comarca del Maresme, a 3 Km de distància una de l'altra), del Barça i, sobretot, de l'Aragó». Li vaig contestar que ho faria dient-li adéu. Era l'últim adéu.

Ernest Lluch tenia una gran estima i un gran interès per les terres de l'Aragó. Ell, que considerava l'Estat espanyol com un conjunt de nacions, tenia un interès especial pels temes relacionats amb el nacionalisme, i, en aquest cas, sobre el nacionalisme de l'Aragó.

L'any 1988 jo era director de l'editorial Xarxa, i un dels llibres que vaig fer publicar va ésser una biografia de Gaspar Torrente, considerat com el pare del nacionalisme arago-

nès, del qual és autor Enric Julià, nebot de Gaspar Torrente i avui director de l'Institut Químic de Sarrià, i amb pròleg de Josep Benet. Ernest Lluch coneixia aquesta obra i per això volia parlar amb mi. A finals de l'any passat apareixia de nou la revista *El Ebro*, publicada pels aragonesos de Barcelona durant les primeres dècades del segle XX i que era portaveu dels regionalistes i després nacionalistes de l'Aragó. En aquest primer número Ernest Lluch publicava un article sota el títol «Una visión de Aragón desde el exterior» que més que parlar sobre l'Aragó parlava de la seua concepció sobre les Espanyes.

La casualitat ha fet que jo, el dia 12 de desembre, després de divuit anys, em torni a trobar a Tortosa. Aquesta vegada no vaig a Tortosa per esbrincar l'Ernest Lluch. Potser, que passejant per l'avinguda de la Generalitat d'aquesta població, recordant aquell dia i l'amic Ernest, alguna que altra llàgrima caurà dels meus ulls.

Don G.

L'any 1986 un, per a mi, desconegut G.F. –Don G.– m'ametrallava a les primeres pàgines de l'*Heraldo de Aragón*, per un *detallet* contingut a un llibret meu, estrictament filològic, *Estudis lèxics de la parla de Fraga*. Heus ací una de les *perles*: «El nostre temor rau a que, havent-hi tanta cultueta (...) alguns es fiquen, encara que de bona fe, al laboratori del bruiot, sense haver passat d'aprenents, i que duguen, encara que siga amb el seu involuntari alè, a creure alguns dels nostres conciutadans (si m'ho permet, com ara el Senyor Galán) que Fraga i tota la Franja Oriental són part de Catalunya».

I tot perquè al pròleg, totalment mancat d'intenció ideològica, se'm va colar el següent *detallet*: «Fins els anys 39-40, la castellanització va ésser reduïda –mínima, diria jo– o al menys igual a la resta de Catalunya». Aquest *lapsus*, que reconec i hagués reconegut si se m'hagués demanat –el vaig redactar a la capital de l'Anoia–, Don G. el va interpretar com una proclama pública sobre la catalanitat de Fraga i, de retruc, em va acoltellar el pròleg sencer. Amb tot, us ho ben asseguro, no en va encertar ni una! D'aquest acoltellament n'informaré als lectors.

Algú em va assabentar que a aquell desconegut G.F. –Guillermo Fatás– se'l considerava com el *santón* de la aragonesitat. Encapçala des de fa unes setmanes la direcció de l'*Heraldo*. Hauré de parar compte. Jo tiraré amb fona. Ell, tal volta, des d'un cuirassat. Ah! Els articles portaven aquest títol: *L'odi és dolent* (sic).

Josep Galan

La DGA reinicia els treballs a Vil·la Fortunatus

■ J.C.J.

El Departament de Cultura de la DGA ha reiniciat els treballs en el jaciment romà de Vil·la Fortunatus, paralitzats des de fa temps, quan es va començar a excavar la zona de les termes. Els primers treballs estan consistint en la consolidació general del jaciment, endreçant i protegint les zones més sensibles, com ara els mosaics del terra, les pintures murals de les parets i els murs, que començaven a presentar problemes seriosos de deteriorament i degradació.

Es tracta de la primera passa d'un projecte més ambiciós que pensa posar en marxa la Direcció General de Patrimoni de la DGA, que ha redactat un pla general d'actuació del jaciment de Vil·la Fortunatus, «un dels més importants d'Aragó pel que fa a l'època romana, i que es trobava en un estat lamentable», segons el responsable d'aquesta direcció, Antonio Mostalac.

Els treballs de conservació i consolidació del que ja ha afloirat a la superfície en aquest jaciment abandonat des de fa gai-

Vista general de Vil·la Fortunatus

rebé deu anys, podrien estar llestos en un o dos mesos. Posteriorment s'entrarà en una fase de condicionament de tot el jaciment, amb la millora dels accessos des de la carretera Fraga-Saidí, i la construcció d'un aparcament per als visitants. No es descarta, tampoc, que es reiniciïn les excavacions a la zona de les termes, ja que se sospita que la meitat del jaciment està encara per desenterrar. El Pla General de Vil·la Fortunatus contempla també la construcció d'una petita casa-

museu, que serveix d'informació per als turistes que s'hi atansen i, en definitiva, un endreçament general de tota la zona. «Hem de posar Vil·la Fortunatus a l'alçada que la seua qualitat mereix i donar-lo a conèixer. Aquest jaciment pot ser el centre arqueològic d'una zona rica en restes històriques», ha assenyalat el Director General de Patrimoni, Antonio Mostalac, el departament del qual ha adquirit recentment restes provinents d'aquest jaciment d'una col·lecció privada.

La DGA construirà un nou centre de salut a Fraga

■ J.C.J.

El Govern d'Aragó té previst construir un nou Centre de Salut a Fraga, que substituirà l'actual que s'ha quedat antiquat i obsolet, segons que ha manifestat recentment el Conseller de Sanitat, Benestar Social i Consum, Alberto Larraz. La intenció del Departament de Sanitat és tenir pràcticament perfilat el disseny i el projecte del nou edifici durant aquesta legislatura, per poder començar les obres amb el govern que sorgeix de les pròximes eleccions autonòmiques, d'aquí dos anys i mig. L'inici de les obres po-

dria coincidir amb el traspàs definitiu de les competències de l'INSALUD al Govern Aragonès.

El nou Centre de Salut seria un edifici de nova construcció per la qual cosa s'ha descartat rehabilitar l'actual. Comptaria amb un centre d'atenció primària, un subsector d'especialitats mèdiques, un centre d'urgències i emergències millor dotat que l'actual, i un mòdul socio-sanitari amb uns cinquanta llits per a malalts en recuperació o rehabilitació. El cost previst del centre rondaria els 600 milions

de pessetes.

El Conseller de Sanitat, Alberto Larraz, ha assenyalat que «la idea és construir-lo a mitjà termini, a partir de la pròxima legislatura. Fa poc, vam estar amb l'alcalde de Fraga, Vicente Juan, visitant diversos terrenys on es podria construir el nou centre. L'actual Centre de Salut s'ha quedat molt antiquat i obsolet i no reuneix les condicions d'esgambi i de servei que requereix una zona com la de Fraga, per la qual cosa ens hem plantejat construir un Centre sanitari totalment nou».

La primera gala de lliurament dels Jaume I de la Franja

■ Guillem Chacón

Els guanyadors del primers Premis Jaume I de la Franja

Els Premis Jaume I, amb una important trajectòria al País Valencià, han tingut enguany i gràcies als Casals Jaume I de la Franja la seua primera Gala a les nostres comarques. Ha estat aquest 2 de desembre i a Fraga on, al llarg d'un sopar ple d'emotius parlaments, es lliuraren els reconeixements a aquelles persones i col·lectius que han contribuït a dignificar la nostra cultura o l'avenç dels drets socials i moviments cívics.

La Gala es va celebrar el mateix dia que la Institució Joan Fuster va reunir a alcaldes i regidors de totes les comarques de la Franja per parlar de l'Assemblea permanent que han constituït més de 200 ajuntaments de les terres de parla catalana, de la que ja formen part tretze ajuntaments de la Franja.

Els mateixos representants comarcals i municipals de la Ribagorça, la Llitera, el

Baix Cinca i el Matarranya després de visitar les instal·lacions adquirides pel Casal Jaume I de Fraga es van sumar al sopar on un centenar d'assistents i davant d'un excel·lent desplegament de televisions i ràdios de Catalunya donaren caliu als guardonats. Aquests van ser l'excalcalde de Fraga, Francisco Beltran, l'escriptor Iliterà Josep A. Chauvell, l'impulsor de TEMPS DE FRANJA i president de l'IEBC Josep Galan, la Rondalla de la Penya Fragatina, Quico el Cèlio el Noi i el Mut de Ferreries i el grup de Rock Los Draps de Pena-roja.

Al sopar no van faltar destacades figures del món cultural i caps d'entitats d'arreu dels Països Catalans, entre ells els propis encarregats de lliurar els guardons. La Gala fou conduïda per Xavi Jaso, el locutor franjenc de l'emissora Flaix FM i hi hagueren algunes actuacions musicals com el concert de flauta i violí de Lluís Sastre i Aurora Fontoba i els populars dolçainers del grup «El Tubell» del País Valencià.

Toni Gisbert, coordinador de la Xarxa de Casals Jaume I i Marta Canales, coordinadora del Casal Jaume I de Fraga foren els encarregats de tancar la nit amb els seus encoratjadors parlaments.

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Premis «6 de novembre»

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA convida els seus socis i simpatitzants a participar en el sopar-homenatge als premiats «6 de novembre». Aquests premis, que l'IEBC-IEA atorga anualment, pretenen reconèixer la feina i les actituds positives amb relació a la normalització i potenciació de la nostra llengua a les comarques de la Franja i a la resta d'Aragó. També aquesta nit es farà públic el nom dels guanyadors de la convocatòria de beques «Amanda Llebot». A més, Lluís Sastre i Aurora Fontoba oferiran un concert de flauta i violí. L'acte tindrà lloc el dissabte 16 de desembre a les 21'30, al restaurant *Mesón Aragonés* de Fraga. Cal fer reserva als telèfons 93.805.02.70 o 974.47.36.11. El preu del sopar serà de 3.100 pessetes.

Participació a la Fira del llibre aragonès de Montsó

Com cada any, l'IEBC-IEA, participarà a la Fira del llibre aragonès de Montsó. L'IEBC-IEA serà present a la parada de l'Institut d'Estudis Altoaragonesos amb les novetats editorials d'aquest any: la revista *Temps de Franja*, *Salvador Sabaté 1921-1984* de Divina Sabaté i Montse Sampietro (coeditat amb l'Ajuntament de Fraga i la Casa de Fraga a Barcelona), l'anuari *Cinga* número 4 i la versió en català de *Quadern de Notes. Sobre l'urbanisme històric de Fraga* d'Antonio Berenguer i Ramón Espinosa, aquest últim editat per l'Ajuntament de Fraga amb la col·laboració de l'IEBC-IEA.

Jornades anuari CINGA

L'IEBC-IEA va presentar el passat dissabte 25 de novembre l'anuari *Cinga* (número 4), corresponent a l'any 2000. L'acte va tenir lloc al Palau Montcada de Fraga. Com és habitual, *Cinga* es va donar a conèixer en el marc d'una jornada de conferències impartides per alguns articulistes del mateix anuari. La primera xerrada va tractar sobre els conflictes de llengua i identitat i va estar conduïda per Quim Gibert, psicòleg i organitzador del congrés de Psicologia, que es va celebrar aquest any a Arenys de Mar, Mequinensa i Fraga. La segona conferència «*Soy aragonés* o sóc aragonès; una anàlisi de la construcció de la identitat al Baix Cinca» va anar a càrrec de Cecili Lapresta, sociòleg i moderador en el congrés de Psicologia.

La Salada, planta dels camins de Fraga

■ David Badia

Amb motiu de la propera reedició, a càrrec del IEBC-IEA, del llibret *Arbres i arbusts del Vedat de Fraga*, em permeto descriure-us una de les diverses espècies d'aquest.

La salada és una planta que com indica el seu nom popular (salada, salat ver, sosa fina) creix a sòls salins, per això se li diu que té un caire halòfil o nitro-halòfil. La denominació científica és *Suaeda vera* descrivint-se un parell de subespècies en funció del tamany de les fulles, el port, etc. Pertany a la família de les Quenopodiàcies, igual que les bledes i els espinacs. El nom del gènere, *Suaeda*, podria derivar de l'àrab *sáuda*: sosa, fent referència al seu ús per fabricar llexiu, degut al seu alt con-

tingut en carbonat sòdic. L'epítet *vera* significa veritable, ver.

La subespècie que veiem a les vores dels camins del Vedat de Fraga té el port d'un arbust (0,5-0,8 m) de branques primes, majoritàriament erectes; les més velles esblanqueïdes a diferència de les joves, verdes. És un arbust tot l'any verd, de fulles alternes, molt sucoses, sèssils i cilíndriques (de 5 a 15 mm de llargada per 3 mm de gruix), de color verd fosc, a camins rogenques pel fred; sense pèls. La suculència de les fulletes té a veure amb la necessitat de diluir la alta concentració de sals que arriba a acumular als seus teixits

El salat floreix quasi tot l'any, excepte en les èpoques més fredes, encara que el redu-

ït tamany de les seues flors les fa passar desapercebudes.

És una planta que viu a qualsevol sòl salat de la terra baixa peninsular, més freqüent en les costes de l'Est i el Sud, així com als saladars interiors.

Al Vedat de Fraga es pot observar al fons de barrancs salins i una mica humits, acompanyat de la sosa o salat blanc (*Atriplex halimus*) o el tamarí (*Tamarix africana*). Un bon punt d'observació d'eixes espècies és la Vallcorna, barranc que recentment es fa servir de alcabó on desaïguen els excedents dels regs. El canvi de cabdal i de qualitat de l'aigua pot estar afectant al terra i a eixes espècies... un tema a seguir pels que estiguen preocupats pel medi ambient.

La Salada, planta comú al Vedat de Fraga

Per amor a l'art?

■ Diana i Violeta Borbon Cuchi

Podríem imaginar un poble, amb persones interessades en alguna cosa més que el futbol. I posats a imaginar, podríem trobar algú realment preocupat per la cultura. Si ara mirem Mequinensa i la seua gent, potser no estem tan lluny de tot el que hem imaginat.

Els últims anys hem tingut la possibilitat de gaudir de la cultura en les seues diferents facetes, més o menys. Des de les institucions o des de les diverses associacions que tenim al poble hem pogut acudir a concerts, a funcions, a exposicions, ... i sense mirar tan lluny, podem anar al cine cada setmana. Perquè ens agrada tot això, hauríem de mirar amb bons ulls qualsevol iniciativa encaminada a fomentar la cultura. I aquí fem referència al Grup d'Art.

Què impulsa a diverses persones a agrupar-se? Una inquietud en comú: la pintura. Persones que, desinteressadament, volen fer arribar l'art a la resta del poble. En definitiva, estem parlant de cultura i d'una altra bona manera d'enriquir-la, sense que es converteixi en un simple negoci. Aquestes bones intencions no haurien d'amagar la realitat. Al poble sempre hi ha feina per fer. Seria positiu que les diferents agrupacions i associacions es posessin d'acord per repartir-se el treball. Així s'evitarien accions independents i inconnexes, que comportarien una situació, mai millor dit, surrealista.

Tots hauríem de provar a jugar amb els pinzells, o a escriure alguna cosa, o simplement, a llegir un llibre. Tot i que el futbol també està bé, de tant en tant.

Do you speak english?

■ D. i V. B.C.

En els temps que corren, quasi tothom coneix, millor o pitjor, l'anglès. I no ens ha d'estranyar: la música, internet, les empreses, ... cada cop està més present en el dia a dia. Tot el món coneix l'anglès, però... els anglesos coneixen tot el món? Tot, tot... no. Poc a poc van descobrint coses més enllà de London. Si preguntem a un anglès per Spain, segurament contestarà «paella, oletoros, ibiza». Típic i tòpic. Però els tòpics no deixen de ser això, tòpics. I també sabem que no són aplicables a tothom. Potser alguns anglesos ho estan experimentant...

L'any passat, els equips de regates d'Oxford i Cambridge van escollir el nostre país per fer els seus entrenaments. Concretament, una part de l'equip d'Oxford va anar a parar a

Mequinensa. Què té lo poble que el fa destacar dels altres? Pensem que un còctel de possibilitats. El més important, el riu i el camp de regates. Però no hem d'oblidar la tranquil·litat d'un poble petit, el contacte amb la natura, les facilitats per entrenar. Amb la boca petita, reconeixem els avantatges econòmics que ofereix una moneda més feble que la seua lliura esterlina. Potser per tot això suporten entrenar amb pantalons curts i en ple hivern, enmig de la boira, per la nostra vora de riu.

A més la descoberta del poble ha servit per trencar el malfici que ha donat la victòria a l'etern rival durant els últims anys. Esperem que treballin igual o més bé que l'hivern passat, i que tornin a guanyar.

Marcel·lí Iglésias, president de la Diputació General d'Aragó

«La Llei de Llengües crearà

ARXIU D'UGA

El «nostre president» ens rep a les dependències del seu despatx, al Palau de Pignatelli, en un racó aïllat d'una gran sala, asseguts en un sofà al voltant d'una taula baixa. L'entrevista es va mantindre en català dins d'un clima de franquesa i cordialitat, acompanyats d'un parell de suc de taronja. De tant en tant hi entrava el seu cap de gabinet, l'alcalde de Camporrells, Pascual Antillach, a comunicar-li diferents incidències. El que prometia ser un dia relativament tranquil per a Marcel·lí Iglésias, va acabar

sent més atabalat: primer, una llarga i apassionada reunió amb els representants dels pobles de la muntanya amenaçats per la construcció de grans pantans; després baixà a la concentració convocada pels sindicats a les portes del Pignatelli en contra d'un recent atemptat terrorista; a continuació, durant quasi l'hora que durà aquesta entrevista, va estar desgranant, en un bell català ribagorçà, els principals problemes amb què s'ha trobat en aquest any llarg com a president i les fites aconseguïdes.

Pregunta: Ara acabeu de rebre els representants dels pobles afectats per futures obres hidràuliques. Què els heu dit? Hi ha possibilitat d'algun acord entre els interessos del pla i de les viles pirinenques?

Resposta: Els he expressat la voluntat clara d'aquest govern que es facen les obres planificades a partir de 1992 dins de l'anomenat Pacte de l'Aigua. En segon lloc, el dia 25 del mes passat va ser un dia de reivindicació de la dignitat de la muntanya i de la seua voluntat de supervivència i he volgut parlar amb ells per saber de primera mà els problemes que tenen i, més en concret, els derivats de la construcció de nous embassaments, així com la dificultat que tenen els seus habitants per entendre la necessitat que es facen aquestes obres.

P. La «batalla» que bona part de la població aragonesa i el seu govern estan portant a terme perquè no s'aprove el Pla Hidrològic Nacional, impulsat decidivament pel govern espanyol, penseu que es pot guanyar?

R. Crec que un Pla que afecta a tota una comunitat autònoma, i que aquesta rebutja tan clarament, no es pot aprovar de cap de les maneres. A més no és només Aragó qui el rebutja. Dins de Catalunya hi ha grans tensions entre les terres altes de l'Ebre i la resta de la comunitat i, fins i tot, en el si del PP català i de Convergència i Unió hi ha divergències d'opinió al respecte. I el mateix es pot dir de totes les comunitats que viuen a la vora del riu. En eixes condicions no es pot aprovar un PHN. Nostres proposam que se solucionen els problemes d'ai-

gua al Llevant sense crear-ne d'altres de més greus, amb mesures més racionals com l'optimització dels recursos actuals, la millora dels recs, la recuperació de cabals utilitzats a les ciutats, i la dessalació. Amb aquestes tres fórmules se solucionarien els problemes hidràulics d'una forma més econòmica, més ecològica i menys desequilibradora.

Els Ajuntaments i el Govern estem per la voluntarietat de la Llei.

P. Quin balanç faríeu d'aquest any de coalició de govern d'Aragó entre el vostre partit, el PSOE, i el PAR?

R. Des del meu punt de vista el balanç ha estat molt positiu. En primer lloc, perquè s'ha aconseguit trencar una inèrcia política d'aliança automàtica entre el PP i el PAR, i aquest trencament ha produït un ventall de possibilitats molt més obert dins de la política aragonesa. En segon lloc, la coalició ha funcionat molt bé, tenint en compte la dificultat que aquesta tenia en vindre precedida d'una moció de censura del Partit Socialista contra el PAR l'any 1996, que va generar unes relacions molt traumàtiques entre els dos partits. Quant a política regional, aquest any hem hagut de gestionar per primera vegada les competències plenes d'Educació, les quals tenen per si soles més volum que totes les altres que s'havien transferit des del 1983. Pel que fa a infraestructures, hem estat contínuament plantejant enèrgicament al govern central

«un dret, no una obligació»

la necessitat de diverses infraestructures viàries, tant carreteres com ferrocarrils, i que són les causants que l'Aragó tinga dificultats de créixer. Hem fet comprometre al govern d'Aznar les obres de l'eix nord-sud, i estàvem disposats a assolir-les des d'Aragó avançant la seua financiació.

Al mateix temps, hem iniciat una tasca de descentralització política i administrativa basada en una nova estructura comarcal, que penso que és molt important en un territori com el nostre, de gran extensió territorial i poc poblat. Sobre el problema demogràfic tots els Departaments implicats estan treballant en mesures que, coordinades, poden donar alguns resultats a mig termini.

P. Alguns observadors polítics pensen que el PSOE va una mica a remolc del PAR quant a iniciatives i al ritme de l'acció de govern. Que el PAR impedeix dur a terme el programa de govern socialista.

R. Per a què una coalició funcione, els dos socis s'han de sentir a gust en el govern, en cas contrari es trencara. Penso que hem trobat una situació d'equilibri i consens molt positiva per a dur endavant els temes més importants per al desenvolupament de la Comunitat Aragonesa.

P. Esteu satisfet de l'activitat legislativa realitzada en aquest últim període parlamentari?

R. Nosaltres hem presentat 15 projectes de Llei, inclosa la Llei de Pressupostos, que per primera volta en molts anys permetrà que aquests estiguen aprovats l'u de gener. I hem dut al Parlament altres lleis com la

Llei de Caixes, que ja ha estat aprovada, la qual recupera per a la Comunitat Autònoma entitats econòmiques molt importants com són les dos Caixes aragoneses, la nova Llei del Joc, la Llei de l'Institut Aragonès de l'Aigua, la Llei del Pirineu, la del Consell d'Universitats i de Finançament de la Universitat, i la ja esmentada d'Ordenació Comarcal.

P. I parlant de lleis, què passa amb la Llei de Llengües?

R. Tenim el compromís d'enviar-la al Parlament durant l'any 2001 per tindre-la pactada, acordada i aprovada durant aquesta legislatura. De moment s'ha estat recollint informació a les comarques bilingües i s'està fent un estudi general de quina és la situació real actual. La llei es farà sobre la base dels acords als quals es va arribar en l'altra legislatura a les Corts d'Aragó.

P. Quina ha estat la resposta dels Ajuntaments a l'enquesta sobre la cooficialitat?

R. Com ja sabíem abans, la majoria dels Ajuntaments estan a favor de la cooficialitat tal com la planteja el govern, és a dir, respectant la voluntarietat dels usuaris, en la línia que es va marcar a l'Ensenyament quan es van crear les classes de català. La llei establirà un dret, no una obligació.

P. Per últim, informeu als nostres lectors sobre algunes actuacions que afecten als habitants de la Franja.

R. El nostre objectiu prioritari en aquesta zona és comunicar tot l'eix de la Franja, començant des del Baix Cinca a la muntanya mitjançant la connexió entre Binèfar, Tamarit, Alcampell i Benavarri. El tram

que s'està construint, de Fraga a Montsó, estarà acabat al juny del 2001. Cal també fer promte un treball important de connexió dins de l'Eix del Mataranya, el qual està més endar-

rerit. En aquesta comarca, cal esmentar també la regulació del riu. L'embassament de la Torre del Comte està acordat, pactat i defensat al Pacte de l'Aigua.

M.S.

La lenta i ferma ascensió d'un home de la Franja

Marcel·lí Iglésias Ricou va nàixer a Bonansa (Alta Ribagorça) el 16 d'abril de 1951. Després d'una estada d'uns anys al Seminari de Barbastro, va tornar a la seua vila natal des d'on ha desenvolupat, fins fa molt pocs anys, tota la seua carrera política: alcalde de Bonansa des de 1983, diputat provincial des d'aquella mateixa data i president de la Diputació d'Osca de 1987 a 1995; diputat a les Corts d'Aragó en les dos darreres legislatures on va ser president del Grup Parlamentari Socialista, etc. Al mateix temps ha ocupat diversos càrrecs dins del partit: secretari provincial d'Osca, membre de l'executiva regional en diferents ocasions i actual membre de l'executiva federal. En el congrés regional d'aquest mes de desembre, serà amb tota probabilitat elegit secretari general dels socialistes aragonesos.

Casat amb la sufarienca (de Zuera) Maria Cuartero i pare de dos fills (Julia, que estudia Filologia a Barcelona, i Marcelino, que estudia un Cicle Formatiu a Osca). Iglésias és l'únic dels set presidents d'aquesta Comunitat Autònoma que ha establert la seua residència fora de Saragossa, concretament a Osca, per raons familiars.

Per una societat laica

S'han complit vint-i-cinc anys de la mort de Franco i pareix ser que aquest senyor mai va existir. Passa que bona part de la població no va viure aquesta funesta experiència que va suposar la dictadura, d'altra banda, el poder, s'entesta en fer-nos creure que el vint de novembre no es va acabar un Règim, sinó que en va néixer un altre gràcies a la figura del Rei. Així el progrés i la democràcia, sembla que tot es mèrit del Monarca, quan aquest correspon en bona mesura a la societat civil i als partits polítics, perquè cal recordar que certs estaments, havien estat quaranta anys al servei de la dictadura.

De tota manera, poc a poc, anirem tornant a la normalitat d'una societat laica, d'una societat que vol ser lliure de tutelatges, religiosos i militars. Cada cop són més els casaments civils i ara, ara comencen els enterraments.

Dic això, arrel de la mort d'Àngeles Blanco Brualla, ex-alcaldesa d'Alcampell i militant del Partit Comunista. Aquesta dona, amb la qual vaig participar en una legislatura municipal, ha estat la primera persona que rep sepultura sense el rictus de l'Església catòlica, des de fa seixanta anys.

No es cap broma. Confesso haver sentit emoció quan la comitiva mortuòria, que venia des del pavelló municipal, on s'havia instal·lat el cadafal, va passar per davant d'una Església tancada i barrada.

Aquesta és la normalitat. Com he esmentat, han hagut de transcórrer molts anys per a que tornara a haver-hi un enterrament civil. Aquí no es tracta d'anar contra ningú, sinó a favor d'una societat plural on la por al que diran, o el temor a ser un mateix, desaparegui per sempre més.

Llibertat d'acció i de pensament per a construir una societat lliure on, èpoques passades de dictadura, quedin només en la memòria per a ensenyar-nos el camí que no hem de trepitjar mai més.

Josep. A. Chauvell

El Torricó inverteix noranta-nou milions en modernitzar els regadius

■ Anna Enjuanes

Embassament de Sant Joan al terme municipal de Tamarit de Llitera

La Comunitat de Regants del Torricó està treballant en les obres de modernització dels regadius de les partides del «Vedadet» i «Sant Bartomeu». El projecte de millora afecta a 160 hectàrees que s'han acollit a la iniciativa d'un total de 300 hectàrees i s'espera que al llarg del desenvolupament de les obres s'afegeixin nous pagesos.

El Departament d'Agricultura del Govern d'Aragó ha destinat a aquest projecte 39,9 milions de pessetes, que rebrà com a subvenció la Comunitat de Regants del Torricó, mentre que els pagesos hauran d'aportar 260.000 pessetes per hectàrea en concepte de millora de les infraestructures de regs i 280.000 pessetes per la connexió als embassaments de Sant Joan, que suposa una inversió total de 540.000 pessetes per hectàrea. Una xifra que pot anar a la baixa ja que com més gent s'apuntarà, els costos es reduiran. Per a la realització d'aquestes obres de millora de regs es compta amb una línia de préstecs a quinze anys a les entitats financeres Caja Rural i Ibercaja, del mibor més un punt.

L'empresa a la que s'ha ad-

judicat l'obra és CARM, SC de Tamarit de Llitera, que ha d'entregar-la a mitjans del mes d'abril.

La Comunitat de Regants està treballant per a què la partida de Cuquet sigui la propepera per a la millora de les infraestructures de regadius.

La partida de Sant Joan va ser la primera en millorar les infraestructures de regadius

Les obres de transformació de regadius de la partida de «Sant Joan» al terme del Torricó—principalment—, Alcampell i Tamarit de Llitera es van iniciar l'any 1992 i van consistir en la construcció d'un embassament regulador de 650.000 metres cúbics, una estació de filtratge i la distribució de la xarxa de rec per a 1.500 hectàrees de les quals 1.100 han millorat les seves infraestructures. L'any passat van inaugurar un altre embassament de 800.000 metres cúbics. Amb aquests dos embassaments de regulació interna es permet alleugerir les restriccions d'aigua per a reg que es produeixen tots els anys durant el període estival.

Tardor: turisme sexual

■ Marc de Gun

Quan una valenciana para a menjar a un restaurant de carretera a la ruta del desert de la Ribagorça, el dinar no li fa pas molt profit. Molta gent que és al restaurant fan un aspecte deixat; s'empassen les botifarres a pams i per la boca amb deliri. Són homenots mig salvatges que, després de buscar quatre rovellons o alguna perdriu, seuen a taula i vinga... carn i vi... i vi i carn. Satisfets perquè no tenen a la san-

ta al costat per a dir allò que tanta saviesa arreplega: «...prou de carn... prou de vi...». I mira com s'aixequen de la taula amb aquells ullets de total satisfacció, que sembla que no poden ni caminar per les tremolors de les cames. ¡Quin fàstic! Però ella té el remei per a tot aquest desgavell!!

Si a *Tómbola* i als setmanaris d'informació general, com és el cas de *Hola*, hi fossen

senyores com cal, dient que el cap de setmana van estar a tal finca de tal marquès, o banquer, és igual, «cazando la perdiz» o «disfrutando de una jornada micológica»; i tot acompanyat de bones fotos d'elles i *els seus trajes de campaña* de les millors firmes del mercat. De ben segur que llavors les dones d'aquests animalots serien ara ací, el restaurant tindria un ambient més elegant, i a més, el dinar em faria més profit.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Jo sóc
el que sóc

■ Ramon Sistac

Tothom té dret a un nom. De la mateixa manera que tenim dret a una família, o tenim dret a l'alimentació, la cultura, l'educació, la salut o la vida afectiva, sembla també indiscutible que podem reclamar ser anomenats pels altres amb una paraula que ens identifique davant la resta de la humanitat. Ningú no vol pas ser un número. Oi que no hi ha res més empipador que, en el moment de presentar-nos, l'amfitrió no se'n recorde del nostre nom? O que aquest estigui mal escrit en el paper que ens envia el banc? De la mateixa manera, si volem molestar una persona d'una manera degradant, podem fer veure que no recordem com es diu o, si tenim prou mala idea, podem fins i tot deformar-li el nom. A mi, de petit a escola, me deien «Tictac», o «Tacsis», i m'emprenyava de valent (i pobres de valtres si proveu ara de dir-m'ho!).

De fet, però, el nom ens el posen els altres. A mi em diuen Ramon, però jo em dic a mi mateix, «jo», i ja en tinc prou. Ara bé, quan un porta un nom que no li agrada, o que l'acomplexa, té perfectament el dret de canviar-se'l. D'altra banda, hi ha noms, o persones, que admeten la traducció, i d'altres que no. Conec una Neus que firma Neus o Nieves, segons convinga, però també conec un Pere irreductible que fins i tot va aconseguir ser Pere al servei militar (i això és una gran proesa!); i un «Antònio», catalanista i catalaníssim, però que es morirà com a «Antònio», sense que ningú que el conega s'atrevisca a dir-li Antoni.

Penso, doncs, que tothom té dret a portar la forma del seu nom que s'adiu més amb la seua personalitat, fins i tot si això n'implica la traducció o l'adaptació. Ja sé que per a un Ramon la cosa és molt fàcil, pel fet de coincidir fonèticament en català i castellà.

L'«Antònio», pel que fa a mi, pot continuar com «Antònio», si és el seu desig. Però també considero que té el dret de canviar-se el nom i esdevenir Antoni, sobretot si és conscient que el costum de posar els noms en castellà és una conseqüència més de la persecució política, social i cultural que ha patit el català, per tot arreu i, molt especialment, a les nostres comarques. Si podem repoblar un bosc, per què no podem repoblar també la nostra onomàstica?

Companyia de teatre
Quin nyap!

■ Ester Sabaté

La *Companyia de Teatre Quin Nyap!* va nèixer a Albelda l'any 1997 a partir d'un Taller de Teatre promogut per l'Ajuntament i al que van respondre 12 joves que van dur a escena *Lo doctor a garrotades*. Després ens vam atrevir amb el musical *Golfus de Roma* posant sobre l'escenari 20 actors alhora, amb la qual cosa vam aconseguir el premi especial del jurat al Concurs de Teatre amateur de Tàrrrega. Avui tenim en cartell *l'Hora del Recreo* que un cop estrenada a Albelda, ha estat seleccionada per participar en la 2a Mostra de Teatre de la Llitera, modalitat de concurs.

Es tracta d'una comèdia que proposa al públic fer passar una bona estona a través d'històries quotidianes i intemporals dels nens d'una escola; una escola qualsevol, però això sí, una escola de la Franja, una escola del record, on uns nens que es comuniquen en la seua llengua materna havien d'*aprendre a aprendre* en una altra llengua... Fins ara, *Quin Nyap!* només havia actuat a la Franja i a Catalunya, funcionant el català com a vehicle perfecte de comunicació, però quina va estar la nostra sorpresa en assabentar-nos que la participació de *Quin Nyap!* en l'esmentada Mostra de Teatre tindria lloc en una localitat que, encara que veïna nostra, no compta amb el català com a llengua d'ús majoritari entre els seus ciutadans.

II Beca d'Investigació Pro-Tamarit

El col·lectiu PRO-TAMARIT, amb la intenció de promocionar i difondre diferents aspectes de Tamarit de Llitera, ofereix una beca de cent mil pessetes per aquell treball d'investigació que desenvolupi un dels següents aspectes sobre la localitat i el seu entorn:

- Ciències de la Naturalesa (Biologia, Geologia, Zoologia, Botànica, Agricultura...)
- Ciències Socials i Humanitats (Geografia, Història, Art, Llengua, Antropologia, Etnologia, Literatura...)

La beca constarà de dues fases: a la primera, els interessats han d'elaborar un projecte detallat sobre el tema d'estudi; a la segona, el guanyador/a del projecte elegit tindrà un any per a desenvolupar-ho. Durant el transcurs d'aquest període haurà d'enviar

un informe cada tres mesos al Col·lectiu PRO-TAMARIT.

Bases

1. Tenen accés a la beca Pro-Tamarit totes aquelles persones físiques interessades, així com aquells grups d'investigació formats al respecte.
2. Els projectes podran ser redactats en castellà o català.
3. Els interessats o interessades hauran d'enviar el seu projecte adjuntant el currículum vitae i les seues dades personals abans de l'1 de març de 2001 a l'adreça: Pro-Tamarit, apartat de correus, 29 - 22550 Tamarit de Llitera (Osca).
4. La resolució es farà pública a finals del mes d'abril de l'any 2001 i es comunicarà el resultat a l'interessat.

5. El jurat es reserva el dret de declarar la beca deserta, així com el dret a ampliar-la en cas que existís més d'un projecte d'interès en la mateixa convocatòria.
6. L'import de la beca es farà efectiu en un 40% en el moment de la seua adjudicació i el 60% restant quan el projecte hagi estat acabat i lliurat. És responsabilitat del destinatari o destinatària de la beca el compliment dels terminis imposats. En cas contrari, o en cas que el projecte no tingui el nivell i la qualitat necessaris, el col·lectiu es reserva el dret de suspendre el pagament.
7. El Col·lectiu PRO-TAMARIT es reserva el dret de publicar el treball.
8. La participació en aquesta convocatòria suposa l'acceptació de les bases exposades anteriorment.

De rotulacions

No fa gaire, l'ajuntament corunyés s'ha vist obligat a usar com a nom oficial el topònim A Coruña en lloc de La Coruña per sentència del Tribunal Suprem que ratificava així un pronunciament anterior del TSJ de Galícia. L'ajuntament s'hi oposava per entendre que utilitzar aquell topònim anava en contra de la Constitució Espanyola, el seu Estatut i la Carta Europea d'Autonomia Local entre d'altres.

Alhora que rebutjava aquests arguments en destacava que la declaració del galleg com a llengua pròpia té la conseqüència jurídica que els topònims d'aquesta Comunitat tinguen com a única forma oficial la gallega, «sense perjudici de poder emprar, a més a més, el (topònim) castellà».

En el cas dels carrers –toponímia menor–, permet la rotulació en les condicions referides al topònim comentat.

A Catalunya, en decisió presa pel govern autònom mitjançant un decret, la rotulació dels carrers es fa exclusivament en català. Així ho ha decidit el seu Parlament i així ho admet el TS.

Coneguda és a l'Aragó l'afició de la gent –que normalment desconeix les lleis d'aquest nivell– a opinar que s'ha de rotular en bilingüe per un fals sentit de l'educació o per no ser acusada de copiar els *diktats* d'èpoques passades –una sola denominació toponímica–.

Aprofitant que la nostra Comunitat encara no ha legislat sobre el tema, cal saber que tenim aquestes tres opcions: rotular tot en bilingüe, rotular en català sense perjudici que es vulga fer també en castellà o... tot en català. Podem triar, però cal saber que tan legal serà una decisió com qualsevol de les altres.

D.Sarrau

La fi d'un somni heròic

A l'inici de l'estiu del 1998, davant la més fatalista resignació de feligresos i bisbat, passaven a pertànyer a la diòcesi de Barbastre una sèrie de poblacions de la Franja que, des d'antic, havien pertangut a la diòcesi de Lleida. Quedava així satisfet el desig de l'Opus Dei d'eixamplar l'esquifida diòcesi de la capital del Vero i «dignificar-la», a costa de desmembrar la diòcesi ilderdense. L'adequació de les fronteres religioses amb les polítiques també omplia de satisfacció a Saragossa. La Conferència Episcopal de Catalunya es treia de sobre un llast...

Per conèixer la relació històrica entre Lleida i la Franja, Jordi C. Boix i Pociello, benavarrí resident a Vielha escrigué un llibre on condensava en 125 pàgines aquesta relació. Un petit fragment d'aquest llibre pot servir de mostra. La lectura sencera del llibre, tot i això, es fa necessària a l'hora de tenir una visió extensa, ampla i fonamentada per poder-ne parlar. Heus-lo ací.

«L'estructura estatal unitària basada en els compartiments provincials ha anat arrelant amb força entre els eclesiàstics, i hom va tornar a plantejar la qüestió dels límits diocesans que, respectuosos amb el passat i el present, no seguien les directrius cartesianes. El concordat de 1953 establia la necessitat d'adequar les jurisdiccions diocesanes a les civils, i semblantment el Vaticà II, en termes més generals, a fi d'estalviar problemes i conflictes. En aquestes circumstàncies, sempre condescendents, dóna la impressió que els bisbes de Lleida s'haguessin acontentat amb una certa complaença i un cert immobilisme, i no s'hagués pres cap iniciativa política, com ara la de recuperar l'històric títol de bisbes de Roda, cosa que sens dubte hagués apaivagat els ànims.

Claustre del monestir de Roda d'Isàvena

En temps del bisbe de Lleida Aurelio del Pino y Gómez, de posició exageradament parastatal, es procedí a restaurar la diòcesi de Barbastre (1950) amb el nomenament del bisbe Pedro Cantero Cuadrado (1952), i també a una reestructuració diocesana per decret de la cúria romana (1955) consistent en l'eliminació d'enclavaments i en l'adequació als límits provincials. Les principals decisions adoptades entre els anys 1956 i 1957 foren les següents:

1) La Seu d'Urgell perd els enclavaments de Noals, a favor de Barbastre, i els d'Areny de Noguera i Peralta de la Sal, que passen a Lleida.

2) Lleida cedeix a Saragossa les parròquies de Mequinensa i Faió.

3) Lleida cedeix a Osca l'arxiprestat de Berbegal: Berbegal, Lagunarrota, el Tormillo, Peralta de Alcofea, Torres de Alcanadre, la Cuadrada, la Perdiguera, Pertusa, Barbunyaies, la Luenga, Azar, Azlor, Advosca, Albarola i Colungo.

4) Lleida cedeix a Barbastre dos sectors, un a la ribera del Cinca: Estada, Estadella, Fonts i l'Almúnia de Sant Joan; i el segon a la Ribagorça: Morillo de Lena, Vacamorta, Nocelles, Merli, Eixea, Serrate, Llert, Vilacarle, les Viles del Turbó, Beranui, Vallabriga, Nerill i Denui.

Els darrers anys un seguit de fets han demostrat que encara

hi ha per un encaix equilibrat entre l'Església catalana i l'Església Catòlica. (...) Imbuïts de l'universalisme eclesiàstic, els membres de la conferència episcopal espanyola, amb el vot en contra dels bisbes catalans, van demanar (1981) a la Santa Seu que les parròquies que pertanyien civilment a Aragó fossin desmembrades de Lleida i passessin a una diòcesi aragonesa o constituïssin una nova circumscripció eclesiàstica, cosa que implícitament va reconèixer Roma amb una resposta dilatòria. (...) La celebració del concili provincial Tarraconense (1995) i les discussions sobre la conveniència o no de constituir les diòcesis catalanes en una regió eclesiàstica sembla que han accelerat els esdeveniments. El decret de la Santa Seu del 15 de juny de 1995 estableix que els arxiprestats de Ribagorça Oriental, Occidental i ribera del Cinca s'uneixin a la seu de Barbastre, amb l'objectiu de crear la diòcesi de Barbastre-Montsó, cosa que ha dut a terme el bisbe Ambrosio Echevarría el 17 de setembre de 1995. El decret també preveu (...) un nou traspass que afecta als arxiprestats de Fraga i Tamarit l'any 1998. (...) De moment la història s'acaba aquí.»

(Extret del llibre *De Roda a Lleida. La fi d'un somni heròic*. De Jordi C. Boix i Pociello)

La regulació del Matarranya: una enciamada de projectes

■ Lluís Rajadell

Les darreres riuades del Matarranya, Tastavins, Ulldemó i Algars com a conseqüència del temporal de llevant del mes d'octubre han reobert el debat al voltant de la necessitat de regular la conca i de quina obra és la més convenient per a la regulació. Actualment, solament existeix un pantà, el de Pena, a un petit afluent del Matarranya. Degut a les intenses pluges de la gota freda, està ple d'aigua, una situació inusual en l'última dècada.

Les creixcudes del Matarranya i dels seus afluents han reavivat les opinions de la conca mitjana i baixa del riu que defensen la construcció del pantà projectat entre la Torre del Comte i la Freixneda com a garantia contra la sequera i també contra les inundacions. Est embassament, d'haver estat construït, haguere fet una funció laminadora de la creixcuda en retenir la barrumbada d'aigua per a poder deixar-la eixir de forma controlada o emmagatzemar-la.

La major part de la conca demane una millor regulació del Matarranya per a evitar les dificultats per a cobrir les necessitats dels usuaris, especialment els regadius, que veuen perillar les seues plantacions de

fruiters. El pantà de Pena es quede menut per a cobrir la demanda. Abans del temporal estave al 5% de la seua capacitat, és a dir no tenia reserves per a desembassar.

Encara que l'opció de la Torre-la Freixneda és la que té més recolzament a tota la conca, no és l'única solució per a millorar la regulació del riu i diversos sectors dels pobles regats pel Matarranya defensen altres obres per a garantir l'abastiment de regadius, granges, indústries i pobles.

A més del pantà de la Torre, la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE) disposa d'un projecte per a construir el pantà del Pontet, entre Maella i Massalió, que està redactat des de fa molt temps i és vist amb bons ulls per l'Ajuntament de Maella, per exemple.

Per altra part, la CHE també ha elaborat els projectes per a fer dos grans basses aigües avall de Massalió. Segons va declarar el president d'est organisme estatal, José Vicente Lacasa, en una visita a la comarca després de les inundacions, les obres per a fer estes dos basses començaran l'any 2001.

La memòria-resum del pantà de la Torre –un document previ al projecte d'obres– contemple dinou possibles actuacions per a regular el Matarranya, quasi res. Després de l'anàlisi de les característiques d'estes obres, arribe a la conclusió de que només sis son viables i asseguruen la regulació del riu. Finalment, la solució escollida és la del pantà de la Freixneda-la Torre del Comte i es porte endavant amb l'encàrrec d'un projecte de construcció.

Les previsions de l'Administració són que el projecte del pantà de la Freixneda-la Torre estigues redactat a primers de

Tram del riu Matarranya on es vol construir el pantà la Freixneda-la Torre del Comte

l'any 2001. Esta obra permetrà emmagatzemar 25 hectòmetres cúbics d'aigua i tindrà un cost que rondarà els 5.000 milions de pessetes. Un dels seus principals inconvenients és l'impacte al medi ambient, en comportar la inundació d'un tram de 5,5 quilòmetres de riu d'alt interès natural. No obstant, la Diputació General d'Aragó no inclou estros de riu a la seua proposta de «Lugares de Interés Comunitario (LIC)» per a configurar la Red Natura 2000, un conjunt d'espais d'especial importància ecològica dins de l'Unió Europea que serà protegit i promocionat. Sí que forme part de la proposta de LIC el Matarranya des del naixement fins a una mica més avall del poble de Vall-de-roures i des del pont de la Torre fins a Faió.

Una de les conclusions de la memòria-resum és que la conca del Matarranya precise regular 10 hectòmetres cúbics d'aigua per a cobrir les demandes actuals de tots el usuaris, entre els que destaquen les 2.200 hectàrees d'horta.

Les opinions a la conca sobre la millor forma d'assegurar el subministre als usuaris van des del recolzament al pantà de la Torre-la Freixneda, a la construcció de les basses laterals –projectades i financades pel

Ministeri de Medi Ambient amb un pressupost de 3.000 milions–, passant per la construcció del pantà del Pontet. Esta darrera actuació està inclosa al borrador del pressupost de l'Estat per al 2001 i, segons l'Ajuntament de Maella, és viable econòmicament i ecològicament. Est embassament tindria una capacitat de 7 hectòmetres cúbics i un cost de 1.500 milions de pessetes.

Des de la Plataforma en Defensa del Matarranya, s'ha defensat des de fa temps –des de que la CHE va construir una polèmica elevació d'aigües des del Matarranya fins al pantà de Pena– que les basses laterals no són valen com a solució d'urgència sinó com a solució definitiva.

Per altra banda, la major part dels ajuntaments i el Sindicat Central de Regants del Matarranya i Afluents estimen que el pantà de la Torre és l'única alternativa de regulació que assegura l'abastiment i el creixement socioeconòmic de la conca.

La CHE no té encara una decisió presa i el seu president ha anunciat que, una vegada estigues acabat el projecte de la Freixneda-la Torre, es reunirà amb els representants de tota la conca per a decidir quina obra es porta a terme. La decisió marcarà el futur del Matarranya.

Entrada d'aigua pel túnel que deriva aigües des del Parrissal de Beseit el dia 23 d'octubre de 2000

El Premi «Guillem Nicolau 2000» ha quedat desert

■M.S.

El premi Guillem Nicolau 2000 ha quedat desert per decisió unànime del jurat, reunit aquest passat 16 de novembre.

En aquesta edició només s'havia presentat un original.

La convocatòria d'aquest any havia estat especialment marcada per successius retards en gairebé totes les fases de la convocatòria, el que ha mostrat, com a mínim, l'escàs interès que aquest premi suscita entre la Direcció General d'Acció Cultural del Departament de Cultura de la DGA que ostenta Pedro Lapetra.

La convocatòria va eixir puntualment el mes de gener. Però el jurat no va estar constituït fins al mes de juny. Després, per raons d'agenda del Director General i davant de la proximitat dels mesos estiuencs, el jurat no es va aconseguir reunir fins a novembre. A més, tant responsables de política cultural de la DGA com membres de les associacions culturals de la Franja, s'han queixat de que tan sols hi haja un terme d'un mes per a presentar els originals, malgrat

Pedro Lapetra, Director General d'Acció Cultural

que hagen millorat paulatinament les condicions de difusió de les bases de la convocatòria a la premsa, ajuntaments i associacions de la zona.

Segons aquestes mateixes fonts caldria canviar les bases, permetent la concessió d'accèssits i altres mesures que dignifiquessin més el Premi. La reunió del jurat, va estar presidida pel Director General, Pedro Lapetra, i actuà com a secretari el Cap de Servei del Lli-

bre i Biblioteques José Luis Marquina. Els membres del jurat foren Carme Alcover, Josep Sanmartín, Ricard Solana, Javier Giralt i José Bada.

El premi, que des de fa ja molts anys té una assignació de 250.000 ptes. menys el 18% de retenció de l'IRPF, va quedar desert però amb la recomanació de la seua publicació «si l'autor accepta els suggeriments de correcció de fons i forma que li faça el jurat».

Convocatòria de beques sobre Patrimoni Lingüístic

■C.A.

El Servei de Patrimoni Etnològic, Lingüístic i Musical del Departament de Cultura i Turisme del Govern d'Aragó en BOA 16 de novembre ha convocat l'ordre d'ajuts a la investigació i difusió del patrimoni lingüístic. Per al foment de les actuacions relacionades amb la recollida, conservació, promoció i difusió de: lèxic, toponímia, tradició oral, jocs tradicionals, creació literària i d'altres matèries d'interès patrimonial lingüístic.

Podran participar, associacions culturals i persones físiques, de forma individual o en grup. Els projectes de treball es podran presentar fins al 15 de gener del 2001 i hauran de justificarse dins de l'any 2001. Les sol·licituds es podran presentar al Registre General de la DGA (Edificio Pignatelli, P^oM^a Agustín 36, Zaragoza) o als registres dels Serveis provincials de Cultura i Turisme de les províncies d'Osca i Terol. Les sol·licituds hauran d'aportar: Memòria justificativa de l'activitat amb disseny del projecte, justificació, calendari d'actuacions i valoració econòmica. Una comissió seleccionarà els projectes objecte de l'ajut on es valorarà: interès cultural de la proposta metodològica, formació específica del sol·licitant, de l'equip investigador o d'altres expressions d'interès. Transcorreguts quatre mesos sense resposta administrativa es considerarà desestimada la petició. Si necessiteu més informació podeu trucar al telèfon: 976 71 49 44 del Servei de Patrimoni Lingüístic.

Un premi Guadiana

■M.S.

El Premi Guillem Nicolau ha sofert diversos afers, polèmiques i interrupcions des de que va ser creat pel conseller de Cultura del govern Marraco, el favarol José Bada, l'any 86. Foren jurats d'excepció d'aquella primera edició Javier Aguirre, Maria Dolors Serrano, Joan Perucho, Artur Quintana, Josep A. Duran i Lleida i Joaquim Monclús.

Després, amb la pujada al govern de la dreta estatal i regionalista, sent presidents de la

DGA Hipólito Gómez de las Rocas i Emilio Eiroa, aquests premis van estar 9 anys sense convocar-se fins a que van a reeditar-se l'any 95 quan lo socialista José Marco arribà al govern regional per mig d'una moció de censura.

El guanyador de la primera edició va ser Josep Antoni Chauvell amb la novel·la *L'home de França*. Quan s'obrí la segona etapa que començà el 95 el va guanyar Mário Sasot

amb l'assaig *Joglers de Frontera*. El 96 quedà desert. El Guillem Nicolau 1997 va ser per a Juli Micolau amb el poemari *Manoll*. El del 98 el recollí un altre poeta, Hèctor Moret amb *Temps pervers* i el 99, Josep San Martín amb *Reculls d'incerta vida*. Aquest any es va presentar l'escriptor mont-roigí resident a França, Carlos Andreu amb una obra de contingut moral i filosòfic en torn al tema de la mort.

GALERIA DE PERSONATGES

Miquel Estaña, artista sol·lidari
«Lluito per allò en què crec»

Miquel Estaña Gimeno va nàixer a Maella el 2 de juliol de 1950, però, des de fa deu anys, viu a l'altre extrem de la Franja, a Montanui, amb els seus dos fills Alejandro i Guillermo, de 9 i 6 anys respectivament, i la seua dona, que és la metgessa d'aquesta Mancomunitat de pobles de la Ribagorça Oriental.

Entremig, ha participat en diferents activitats vitals, intel·lectuals, laborals i artístiques. A meitat dels anys 70 i principis dels 80 va formar, amb el també maellà J. Maria Puyol, el duo «Maellans», que duqué la música de la cançó protesta per molts pobles de la redolada i alguns de Catalunya.

Va estudiar uns anys Filosofia a la UNED de Tortosa. Després de treballar durant set anys

a la central nuclear d'Ascó, creà una cooperativa (COIN-MA) dedicada al muntatge d'antenes per a cotxes, on hi van arribar a treballar una trentena de persones.

Abans, a principis dels anys vuitanta, va fer un viatge a l'Índia, que segons ens confessa ell mateix i es demostra en la seua posterior activitat artística, «me va marcar molt a tots los nivells».

Durant els darrers anys ha treballat amb molt bons resultats la tècnica plàstica del collage i ha fet diverses exposicions per Saragossa, i diferents pobles de la comarca de la Ribagorça i de la província de Lleida, tècnica que ensenya també als xiquets a les escoles. A part de temes locals i antropològics, els seus quadres,

de vegades reflecteixen les seues inquietuds socials, fonamentalment, la defensa dels animals, la desaparició de totes les lleis d'estrangeria, la lluita per la transformació del material bèl·lic en bens culturals i, darrerament, contra els transvassaments, per als quals

recull firmes personalment per a presentar al Parlament espanyol.

«No renuncio a lluitar per allò en què jo crec, sempre que troba el recolçament de la gent»— ens diu amb convicció.

M.S.

CRÒNIQUES TAGARINES

Vallalta i Miralcamp /
Pena-roja i Calaceit

■ Esteve Betrià

L'estiu passat vaig haver de tornar a llegir —per un motiu que no fa al cas— un llibre la primera lectura del qual, fa cosa de vint-i-cinc o vint-i-sis anys, va significar un cop de mall en la (in)consciència de l'adolescent insegur, com qualsevol altre adolescent, que era un servidor fa un quart de segle. Cal dir que llavors també era un adolescent aragonès de llengua catalana emigrant a Barcelona a la recerca d'una personalitat individual i d'una identitat col·lectiva. La recerca de la personalitat individual era, com diu el tòpic, personal i intransferible; però la identitat col·lectiva sospitava que havia de ser quelcom més general; i aquesta obra, certament, em va servir per a començar a donar forma a una incipient consciència col·lectiva.

El llibre en qüestió, editat el març de 1974, és, diguem-ho d'una vegada, *Un estudi d'antropologia social al País Valencià (Els pobles de Vallalta i Miralcamp)* de Joan F. Mira. Una obra que, amb una visió de rigor antropològic, ens presenta d'una manera amena i entenedora molts dels comportaments i les actituds socials i de treball de dues localitats del nord del País Valencià, Vallalta i Miralcamp, dos pseudònims que amaguen no només dues localitats concretes del nord valencià, sinó també bona part —si més no així ho vaig entendre— de les poblacions del sud de Catalunya i de bona part de l'est d'Aragó.

No he pogut deixar de pensar, en aquesta segona lectura, que

darrere de l'estructura social descrita amb el nom de Vallalta hi ha la població de Vallibona —a la comarca valenciana dels Ports— i, de retruc, la de Pena-roja, a la subcomarca aragonesa de l'Alt Matarranya: «El poble de Vallalta està situat en una raonada [...] on s'entrecreuen petites valls muntanyenques, típiques de les serralades ibèriques del Maestrat i els Ports de Morella. En aquest racó, límit i marginal en molts aspectes, les muntanyes estan fortament tallades i erosionades pel curs alt de rius [...] El poble de Vallalta es troba sobre el vessant meridional d'un turó, buscant el sol, i dominant la petita vall del riu del seu nom. [...] carrerons retorçuts i estrets que molt sovint són autèntiques escales, per tal de salvar el fort desnivell: tan fort que, de vegades, el pis alt de les cases té una porta posterior que dona al carrer més alt, a peu pla. Només un carrer, el carrer Major, és més ample i pla que els altres; es troba a la banda baixa del poble i és per on entra (i acaba) la carretera...». Només heu de canviar el topònim Vallalta pel de Pena-roja, i fer alguns lleus canvis en el redactat, per trobar que aquesta descripció física coincideix plenament amb la de Pena-roja. Una cosa semblant, encara que potser no tan evident, es pot dir de la descripció, física i sobretot social, de Miralcamp respecte a Calaceit o Maella, poblacions de la subcomarca del Baix Matarranya.

Evidentment, jo en la primera lectura no vaig reconèixer les coincidències de Vallalta i Miralcamp amb les poblacions del Matarranya —encara no havia visitat la comarca—, però sí que veia reflectides moltes de les estructures socials i econòmiques del meu poble, un poble que tant podíem —podem— trobar a les Terres de l'Ebre, al Matarranya, al Maestrat o als Ports; és a dir, a les terres de la vella Il·lervània.

La màgia dels Octubre

■ Guillem Chacon

Del 24 al 28 d'octubre, València va esdevenir, un any més, el centre de la cultura catalana, setmana que es clausura amb la gala de lliurament dels incomparables Premis Octubre.

Al llarg de la setmana tingueren lloc diferents simposis internacionals, jornades i actes com ara el IX Congrés de Mitjans de Comunicació, el VI de Pensament i el IX de Mitjans de Comunicació o el XIII Encontre d'Escriptors. Dins del ventall s'inclou la presentació de llibres i pel·lícules i actes com el recital ofert per en Jaume Fàbrega *El cor menjat*, basat en un romanç del trobador Guillem de Cabestany.

Els romanços i la poesia ocuparen les nits, i durant el dia els debats, amb ponents com ara

Federico Mayor Zaragoza, Xavier Rubert de Ventós, Xosé Manuel Beiras o Joseba Egibar.

El dissabte 28 al matí, la Universitat de València va acollir la Presentació del Diplomatarí Borja. A l'acte de presentació van assistir representants del Vaticà, de totes les ciutats amb arxius borgians, de les diòcesis on es conserva material d'estudi sobre aquesta família, d'autoritats acadèmiques i de tots els governs que abraça, excepte la Generalitat Valenciana.

Els signants del protocol foren Jordi Guillamet, del govern d'Andorra; Jordi Vilajoana, Damià Pons i Javier Gallizo, consellers de Cultura de Catalunya, les Illes i l'Aragó; Rafael Caria, de l'Ajuntament de l'Alguer; Pedro Ruiz, rector de la Universitat de València; Ramon

L'editor Eliseu Climent presentant els Premis Octubre

Arnau, degà de la Seu de València; Miquel Batllori, director del projecte i l'editor Eliseu Climent.

Ja per la nit la màgia dels Premis Octubre va tornar a triomfar. Albert Toldrà guanyava el premi d'assaig Joan Fuster i Pere Bessó el de poesia Vicent

Andrés Estellés, mentre que el jurat declarava desert l'Andròmina de Narrativa que l'any vinent tindrà un caixó de quatre milions.

Entre els franjencs allí desplaçats destacava enguany Carme Arellano, del Casal Jaume I de Fraga.

Terra i llibertat

■ Francesc Ricart i Orús

Estareu d'acord que aquest sintagma nominal i cinematogràfic té un atractiu innegable. Lligar la terra, el país, amb una voluntat de llibertat és una aspiració que molta gent voldria subscriure. *Terra i llibertat* és el títol d'un llibre excepcional, que ha suposat l'esforç de molta gent per presentar cent entitats dels Països Catalans que havien de complir dues condicions: que actuessen en un territori determinat i que ho fessen amb *un afany de transformació d'aquest entorn en un sentit de progrés i de país*.

El llibre esdevé una antologia de la capacitat d'organització de les persones en medis que, en principi, no són idonis. Doncs, bé, entre les cent entitats triades hi apareixen les associacions que patrocinen aquesta revista: els Consells Locals de la Franja, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, i l'Associació Cultural del Matarranya.

Avui som en uns moments que tothom, d'una manera més o menys explícita, manifesta malfiança davant els partits polítics i les institucions, sovint governades com a resultat de l'aritmètica electoral; el personal arrufa el nas quan s'ensuma que hi ha interessos polítics en qualsevol manifestació de la vida pública. En conseqüència, ens exclamem de com ha baixat el pols participatiu de la societat civil que cada camí és més prima i sense atractius per revifar-se com va passar els anys de la transició política, sobretot a les grans ciutats. En un paisatge tan pobre, *Terra i llibertat* és un cant d'esperança que, a través d'aquesta mostra d'associacions que ens brinden, deixen entreveure clarament l'enorme vitalitat, la voluntat transformadora de les dones i els homes d'aquest país, diu el filòsof

Josep M. Terricabras (un luxe per al llibre) en el pròleg. Si es repassem les entitats que hi apareixen, t'adones de la varietat sorprenent de fórmules associatives i dels seus objectius: excursionisme, solidaritat, cultura de la grossa, i de no tan grossa, ecologisme, defensa de patrimoni, etc. Què hi deu haver al darrere d'un capítol que digui: *Lo Garito. Els pagesos del rock?*

Des de *Temps de Franja*, les tres associacions s'han de felicitar d'haver merescut aparèixer entre les entitats d'arreu on es parla català que complien els requisits esmentats. No només per la singularitat, sinó pel que pot representar d'incentivació a l'hora de treballar pel progrés cultural de la gent de les nostres comarques a partir de l'assumpció de la defensa i la dignificació de la llengua que compartim. Un progrés cultural, i una cultura de progrés, per fer entendre que les associacions no són només una simple suma de noms i de quotes d'associat sinó que aspiren a ser col·lectius que responen als reptes d'un món que ens volen fer veure quadrat i sense modificació possible, on tot ja està fet o, encara pitjor, un món que ja ens està prou bé i que, en el millor dels casos, només cal enaltir allò *singular, molt nostre* que ens fa diferents a la baixa i que s'ha de mantenir, perquè els de fora ens ho malmetran o ens ho furtaran i s'ho quedaran ves a saber quines forces del mal.

L'esdeveniment s'ha de considerar com un esperó per augmentar la capacitat de les associacions per incidir en una realitat modificable. I és que en els temps que ens toca de viure no anem gaire sobrats d'energies i el fet que ixquem en una foto com la de *Terra i llibertat* ha de poder servir, com dèiem, per esperar les nostres associacions a continuar *engagés* i a fer-ho en la bona direcció que el llibre certifica.

Joan MORALES i d'altres. *Terra i llibertat (100 entitats dels Països Catalans)*. Edicions 62. Barcelona 2000.

L'Arxiu de la Corona d'Aragó

■ Joaquim Salleras Clarió

Després de diversos anys de consultes a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), per fi, i sempre com una feina inacabada, crec que he ofert a disposició de tothom el més important catàleg de documents per a introduir-se en la història de *Fraga i del seu entorn*, en el període dels segles XI-XIII. El catàleg està estructurat de forma clàssica: a) datació, b) resum, c) i fons on es troba; incloent qualsevol autor que l'hagi editat, regestat o citat. Acaba aquesta feina, d'uns mil documents, amb un índex de noms. N'estic segur que quan comenceu a consultar-lo descobrireu la importància de l'aportació d'aquest Arxiu. La meua recerca va començar primerament pels índex, com el Llaris; però de seguida te n'adones que és una feina totalment fragmentada. Només ens parla de registres de Cancelleria. N'hi ha nou seccions més. Us faig un esquema de les cinc primeres.

La més important i prestigiosa és la secció 1a, Cancelleria Reial (CR), dividida en:

- *Pergamins condals*. Dintre del qual trobem: un inventari, les lletres, l'arxiu condal (publicat per Francesc Udina), col·lecció de documents inèdits (per Pròsper de Bofarull en CoDoIn), documents sobre la Marca Hispànica (per Pedro de Marca), i la col·lecció de Bulles papals.

- *Registres*. Dividits en tres seccions: a) Cancelleria, b) Cartulari del Temple c) Cartulari de la Casa Reial (aquest constituït pels registres següents: Reg. 1, *Liber feudorum Maior* (s.XII); Reg. 2, *Liber Testamentum, priv., estatut et gratiarum*; Reg. 3, *Recepta et instrumenta super Tarrachone*; Reg. 4, *Liber Feudorum Ceritaniae* (s. XII-XIII); Reg. 24 i 25, *Diversorum*; i Reg. 287,

Liber Feudorum forme minoris (s. XIV).

- *Documents dispersos o solts*. Inerts en lligalls dels que hi ha inventaris. Inclou també les Cartes reials i s les Cartes Àrabs.

- *Processos de Corts i Parlaments*.

- *Varia de Cancelleria*. Fons molt variat que inclou un cartulari del Temple, Real Patrimoni, Marina, Hospitals, Corts i Parlaments, Escribania Reial i de Ració, Batlles, Casa Reial, Tresoreria Reial, Virreis...

- *Processos de Greuges*. (Alguns dels quals inclosos en la Secc. 1a de Cancelleria, Corts i Parlaments, i en la Secc. 5a com Generalidad, Escribania maior, i Agravis.)

- *Infanzonies*.

Segueix en ordre d'importància la secció 2a, Reial Patrimoni (RP), amb les següents quatre divisions:

- *Mestre Racional*. Amb: Tesoreria, Mestre de Racions, Procuradors Generals de Catalunya, Bailies Generals d'Aragó, Catalunya i València, Vegueries, Bailies locals, Governació de Catalunya, Rentes diverses; Dret del segell, Varis de tesoreria; i altres temes.

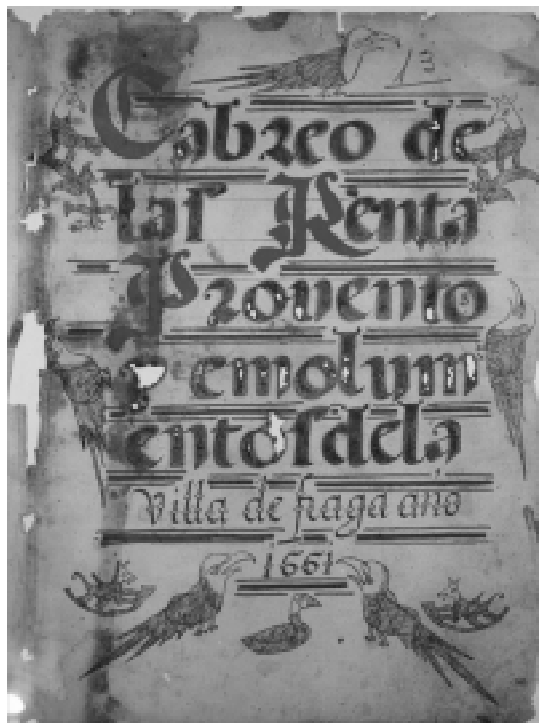
- *Bailia General*. Dividit en dos fons: a) Volums, b) Processos.

- *Intendencia*. Amb quatre entrades: a) Registres, b) Llibres de gestió econòmica, c) Processos, d) Expedients i correspondència.

- *Fons Indistints*. On si troben pergamins i altres documents en paper.

La tercera secció en importància, i potser la primera per a historiadors de la Franja per als segles XV a inicis del XVIII, és el Consell Suprem d'Aragó, (CA) extraordinari fons dividit entre:

- *Volums*. Que inclou la

Càmara d'Aragó (continuació de cancelleria i de les Corts i parlaments), així com el *Consell d'Aragó*, amb cinc subdivisions (Protonotaria, Tesoreria Reial, Contaduria, Receptaduria i Escribania de Ració)

- *Lligalls*. Fins un total de 1393, dividits de la següent manera:

- Del 1-30: Protonotaria; 31-202, Secretaria d'Aragó; 203-555, Secretaria de Catalunya; 556-942, Secretaria de València; 943-1048, Secretaria de Balears; 1049-1264, Secretaria de Cerdenya; 1265-1307, Tresoreria General del Consell d'Aragó; 1308-1347, Recepta del Consell; 1348-1349 Contaduria; 1350-1372, Corts; i del 1373-1393, Diversos.

La 4a secció, Generalidad (G), conté altres tres divisions:

- *Pergamins*.

- *Volums*, (en: Processos de Corts, Dietaris, Deliberacions, Correspondència i Recaudació d'impostos)

- *Lligalls*.

Un altra secció de gran inte-

rès és la 5a, Ordes religioses i Militars (OOMM), en dues grans divisions ben diferenciades:

- *Clero Regular i Secular*.

- *El Gran Priorat de Sant Joan de Jerusalem* (Templaris fins el 1313, i Hospitalaris), repartits en dos grans fons: a) *Pergamins* b) *Cabreus, Censos i Genealogies*.

Si volem consultar aquest Arxiu es pot fer, com ja sabeu, amb el carnet d'investigador. Cal dir, en el seu favor, que es tracta d'un tipus de servei i personal molt eficaç. La tasca a fer és pròpia d'equip, per la qual cosa proposo una fórmula poc usual entre investigadors, però que, per al cas de la Franja seria eficaç i exemplar: *Donar-nos les nostres adreces i e-mails, e intercanviar-nos quantes referències i documents ens vagin sortint al pas*. Aquesta feina no està feta i donaria fruits espectaculars. Una petita mostra del que dic la descobrireu en el Catàleg que he lliurat ja al Palau Montcada de Fraga.

Lo Molinar

**Literatura popular catalana
del Matarranya i Mequinensa**

*una obra imprescindible
per a conèixer la
nostra literatura popular*

Institut d'Estudis Tarraconencs
Estat Diputació i Territori de Tàrragona